

letter

Jiergong 22 | 2026 | Nûmer 1

hoeke

Ynhâld

6

4

8

10

4.

Tentoonstelling

As ien fan ús falt...

Janna Kootstra

6.

Tentoonstelling

De steun voor Freeke

Otto Kuipers

8.

Operaasje audio

Bildtse bendsys

Syds Wiersma

10.

Aldfrysk

Ofwachtsje mar net stilsitte

Anne Tjerk Popkema

12.

Spotlight op het archief

Kleine aanwinsten,

grote schatten

Riemer Janssen

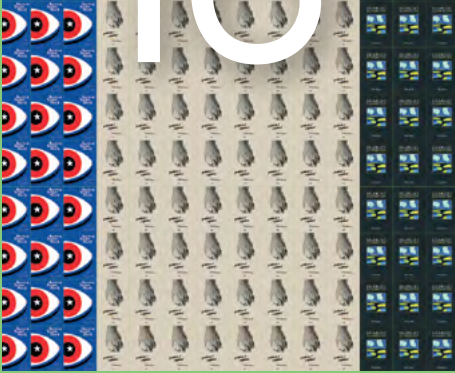
16.

Tentoonstelling

Lytse Ivichheid-

Eindeloos Nu

16

18

22

24

18.

Fryske literatuer

'Oant sjen, yn Spello of yn Fryslân!'

Sybren Sybesma

22.

Geschenk

Friese studenten in Utrecht
Jacob van Sluis

24.

Undersiker oan it wurd

'Oars bist mar in passant'
Marijke de Boer

27.

Edukaasje

Wurkhannen - Hânwurk
Jacob Roep

28.

Aanwinst

Boter, kaas en de familie Anema
Ruben van der Heide

32.

Aktiviteiten

34.

Freonen fan Tresoar

As ien fan ús falt...

F

Oorlogsmonument voor de omgekomen verzetsstrijder Durk Dijkstra op de begraafplaats van de Nederlands Hervormde Kerk in Tersool.

Op 15 april opent in Tersoar de tentoonstelling 'As ien fan ús falt...', over Stichting Sneek 1940-1945 en Stichting Friesland 1940-1945. Deze Stichtingen hebben decennialang verzetsmensen en hun nabestaanden op allerlei wijze ondersteund en doen dat nog altijd. In de expositie ontdek je hoe de Friese Stichtingen 1940-1945 talloze gebroken verzetsfamilies hoop én toekomstperspectief gaven.

In de nacht van 4 december 1944 komen druppelsgewijs zo'n 20 leden van de Knokploeg (KP) bij de boerderij van familie Bouma in Scharnegoutum aan. Ze gaan vergaderen over de rol van het verzet ná de oorlog. De sfeer is enigszins gespannen, en dat is niet zonder reden. Halverwege het overleg wordt er alarm geslagen: er komen Duitse vrachtwagens aan. Na een moment van stilte krijgen alle KP-ers de opdracht hun positie in te nemen achter de stobalen die strategisch zijn neergezet. Maar de vrachtwagens passeren de boerderij en het gevaar is geweken - voor nu. De vergadering wordt voortgezet. Aan het einde van de dag hebben de verzetsstrijders een plan gemaakt voor de periode na de oorlog. Ze spreken af hoe er dan geld wordt opgehaald om steun te bieden aan verzetsmensen en hun nabestaanden. Het belangrijkste echter is de belofte die wordt gedaan: *as ien fan ús falt, soargje de oaren foar dyn neisten*. Een plechtige belofte, die tot op de dag van vandaag standhoudt.

Vereniging Friesland 1940-1945

Op 18 april 1945 - drie dagen nadat het grootste deel van de provincie was bevrijd - werd de Vereniging Friesland 1940-1945 opgericht om de plannen uit te voeren die het verzet in december 1944 had bedacht. Omdat de hulp voor meerdere generaties nodig zou zijn, was er een andere organisatie nodig. Er kwamen twee stichtingen: Stichting Sneek 1940-1945 (op 30 augustus 1945 opgericht) en Stichting Friesland 1940-1945 (op 6 mei 1946 opgericht).

De Stichtingen stelden zich ten doel om de gebroken verzetsgezinnen financieel en praktisch te steunen. Inmiddels had het Rijk de Wet Buitengewoon Pensioen ingesteld. Om in aanmerking te komen voor ondersteuning van de Stichtingen en de Wet Buitengewoon Pensioen moest je kunnen aantonen dat je als gevolg van verzetsactiviteiten schade had opgelopen of dat je nabestaande was van een verzetsstrijder die door verzetswerk was omgekomen. Voor iedere aanvraag kwam er een onderzoek waarbij getuigen werden gevraagd. Als er sprake was van letsel of een geval van overlijden door verzetsactiviteiten volgde een illegaliteits- of causaliteitsverklaring waarin officieel stond dat de vraag om steun gehonoreerd mocht worden.

Van winterkleding tot studiefinanciering

De ondersteuning die de verzetsfamilies kregen, was uiteenlopend van aard. Vrijwel alle aanvragers kregen financiële steun, maar soms was de hulp ook praktisch. De Stichtingen bemiddelden bijvoorbeeld bij het vinden van een baan en financierden studies van kinderen. Mensen kregen auto's te leen, aangepaste fietsen of winterkleding. Ze konden leningen krijgen voor bijvoorbeeld de herbouw van een boerderij die als represaillemaatregel was vernietigd door de bezetter. Ook mochten gezinnen naar het vakantiehuis De Terrorist op Ameland, waar ze twee weken konden uitwaaien en hun zorgen en verdriet met lotgenoten konden delen.

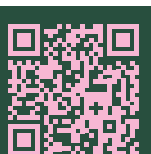
Het contact tussen de families en de Stichtingen was persoonlijk en hecht. Bestuursleden brachten jaarlijks bezoekjes aan de gezinnen en zo was men goed op de hoogte van elkaars lief en leed. De Stichtingen organiseerden elk jaar een contactdag. Tijdens die uitstapjes door het hele land was er tijd om onderlinge contacten aan te halen en herinneringen uit te wisselen.

Impact

De Friese Stichtingen hebben een positieve impact gehad op veel Friese verzetsgezinnen. Het verlies konden ze niet wegnemen, maar met praktische en financiële steun was het gemis van dierbaren iets draaglijker. De dankbaarheid van de gezinnen was groot.

In de expositie ontdek je meer van het verhaal van de Friese Stichtingen. Ook maak je kennis met zes families die steun kregen van de Friese Stichtingen 1940-1945. Freeke Grietje Dijkstra-Bouwman kreeg na de oorlog steun van de Stichting Sneek 1940-1945. Lees haar verhaal op de volgende pagina's.

Janna Kootstra is een van de samenstellers van de tentoonstelling.

De expositie is mede mogelijk gemaakt door Stichting Friesland 1940-1945 en Stichting Sneek 1940-1945. Gratis te bezoeken vanaf 16 april tot eind september. Scan de QR-code om het archief van de Vereniging Friesland 1940-1945 te bekijken.

De steun voor Freeke

De Stichting Sneek 1940-1945 speelde na de oorlog een belangrijke rol in het leven van Freeke Grietje Dijkstra-Bouwman (1916-2013). De Stichting bood hulp bij financiële aangelegenheden, zoals het invullen van haar belastingaangifte, organiseerde reisjes en contactdagen, waar ze graag aan deelnam, en steunde haar op moeilijke momenten.

De oorlog was voor Freeke rampzalig geëindigd. Blij was ze wel, toen de Canadezen haar dorp Tersoal op 15 april 1945 bevrijdden. Maar uitzinnig van vreugde, zoals de meeste van haar dorpsgenoten, was ze niet. Dat kón ze ook niet zijn. Ruim twee weken daarvoor hadden drie mannen om kwart over vijf 's ochtends op de deur en ramen van haar huis gebonsd. In eerste instantie deden ze het voorkomen alsof ze Freeke's man Durk Dijkstra en de bij hen ondergedoken Herre Winia wilden waarschuwen voor een ophanden zijnde razzia. Maar al snel bleken het leden te zijn van de in Sneek gevestigde Sicherheitsdienst. Durk en Herre moesten mee en even later fietsten ze met z'n allen naar de Waterpoortstad. Freeke keek hen na tot ze de bocht om waren. Sindsdien hoorde ze niets meer van of over haar geliefde.

Trouwfoto van Freeke Grietje Bouwman en Durk Dijkstra. (Privécollectie)

Waarom werden beide mannen gearresteerd? Ze maakten deel uit van de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten, die enkele maanden daarvoor vorm had gekregen in Fryslân. Binnen de NBS hielden ze zich vooral bezig met het vervoeren en verbergen van door de geallieerden gedropte wapens. Ook had Durk zijn huis opengesteld voor wapenoefeningen. De Duitsers wisten dat het verzet over wapens beschikte en ze maakten felle jacht op de betrokken verzetsmensen. De meeste wapens bleven onvindbaar, maar enkele verzetsmensen wisten ze wel op het spoor te komen, waaronder Durk Dijkstra. Later zou blijken dat hij was verraden.

Explosie

Na de arrestatie zocht Freeke met haar jonge dochters Tineke en Ineke een veilig heenkomen bij haar schoonouders. Dat was maar goed ook, want een dag later keerden de SD-ers terug bij de woning. Ze gooiden er een handgranaat naar binnen, die voor een enorme ravage zorgde. Op een bewaard gebleven koperen emmer zijn nog altijd de sporen van de explosie zichtbaar. Naar verluidt was de SD razend dat ze de wapens niet hadden weten te traceren. Uit wraak werden vijf gevangenen geselecteerd en op 6 april bij de zeedijk onder Sondel gefusilleerd. Twee van de slachtoffers waren Durk Dijkstra en Herre Winia.

Bij de bevrijding van Tersoal, negen dagen later, was Freeke onwetend van het tragische lot van haar man. Ze was drie maanden zwanger van hun derde kind. Freeke en Durk hadden afgesproken, dat zij het kindje naar hem zouden vernoemen, mocht hij de oorlog niet overleven. Op 14 oktober 1945 werd een dochter geboren. Omdat er op dat moment taal noch teken van Durk was vernomen, kreeg ze de naam Durkje. Op verzoek van Durks ouders werd er als tweede naam Freeke aan toegevoegd. Zo waren hun zoon en schoondochter weer verenigd.

Koperen emmer met zichtbare schade door een explosie nadat Duitsers een handgranaat in de woning gooiden. (Privécollectie, foto Janna Kootstra)

Prins Bernhard

Ondanks de blijdschap over de geboorte van haar dochter liet Freeke's onzekerheid over de vermissing van Durk haar niet los. In het begin dacht ze dat hij nog wel thuis zou komen. 'Eltse dei seach ik troch it rût fan ús hûs oan De Westerein yn de rjochting fan Sibrandabuorren oft hy der oankomme soe ...' zo vertelde ze later. Naarmate de tijd vorderde, werd de hoop echter minder. Ze zette alles op alles om erachter te komen wat er met haar Durk was gebeurd. Ze schreef op 9 augustus 1946 een brief aan prins Bernhard: 'Zoudt Gij, Koninklijke Hoogheid, Uw invloed willen aanwenden om mij te helpen in dit ene verlangen, dat mij zo vurig bezielt?' Dat hielp. Er kwam een onderzoek waarbij een van de bij de fusillade betrokken Duitsers de plek aanwees waar de vijf mannen waren begraven. Het was inmiddels oktober 1946, anderhalf jaar na de executie.

De eerste jaren na de oorlog waren zwaar voor Freeke. Met drie jonge kinderen moest ze het hoofd boven water proberen te houden. Dankzij haar positieve levenshouding én de hulp van de Stichting slaagde Freeke daarin met verve. De jaarlijkse bezoeken, die ze van de oud-verzetsstrijders en Stichtingsbestuurders Jacob Russchen, Gerben Oppewal en Ineke Stavast kreeg, waren belangrijke momenten in haar bestaan. Het contact met 'Sneek' zou Freeke tot haar overlijden blijven koesteren.

Otto Kuipers is een van de samenstellers van de tentoonstelling.

|| *Het contact met 'Sneek' bleef Freeke tot haar overlijden koesteren*

Bildtse bendsys

Kassetebantsje fan de Biltske band. (Foto Janna Kootstra)

It Frysk Popargyf is de grutste audiokolleksje dy't it Frysk Film & Audio Argyf (FFAA) yn behear hat. Wy binne dwaande om alle platen, kassettes en cd's út dy kolleksje te beskriuwen foar de katalogus. It giet om sawat fjouwertûzen dragers. In moai foarbyld is de single *Hello* út 1971, fan Sido Martens, Piet Kok en Wobbe van Seijen dy't útkaam ûnder Van Seijen syn label Universe Productions. It stribjen is om de kolleksje oer in pear jier online beskikber te hawwen.

Stichting Friesland Pop hat dit popargyf desennia lang opboud. Yn 2012 is de kolleksje oan Tresoar oerdroegen en doe't yn 2021 it filmargyf útwreide waard mei in audioargyf, krige it FFAA de kolleksje yn behear. Sa no en dan komme oanfollingen op it popargyf binnen. Koartlyn droech Stifting Bildts Aigene har samling muzyk oer, mei in ferskaat oan Biltske bands op kassettes en cd's. Doe't ik troch de doaze hinne gie, kamen de prachtichste bandnammen my troch de hannen, lykas *The Cumball Boom Band*, *Nog Niks*, *Stiekum Toch!!* en *The Bunkin' Ass Berries*. It foel my op dat de bands fan It Bilt yn de jierren tachtich benammen Ingelsktalige nûmers spilen. Yn de jierren njoggentich begûnen guon muzikanten it Biltsk te brûken. Mooglik komt dat mei troch it *Woordeboek fan 't Bildts* dat yn 1996 ferskynde.

Mei bandleiden dy't har letter ek op oar mêd ûnderskiede soene, lykas skilder Hendrik Elings en skriuwer Hein Jaap Hilarides, hie de rock-'n'-rollband *The Bunkin' Ass Berries* in nijsgjirrige besetting. As argivaris sykje ik graach nei ferhalen en eftergrûnen by in kolleksje. Hein Jaap koe my it ien en oar fertelle oer *The Bunkin' Ass Berries*. Hy wist noch tal fan oantinkens werom te heljen dy't er yn it Biltsk opskreau:

'Begin jaren negentig speulde ik in 'n heleboel bendsys. Een derfan waar *The Bunkin' Ass Berries*. An die naam sit 'n ferhaaltsy fast. Ik waar met Hendrik Elings in Ingeland op fekânsy. Wij ferbleven ok 'n paar dagen in Brighton, an de súdkust fan Ingeland. Wij dochten, even lekker op 't strand lêge. Maar alleen maar regen, fansels. En wij hadden onderweegs soafeul fertraging, dat de kemping der't wij op souwen al dicht waar. Doe belandden wij in 'n kefee. Der sat 'n stel an 'e bar. En die hadden âns gyn praat as 'bunkin' dut, en 'bunkin' dat. Dat wij froegen op 'n stoit wat dat dan betekende. 't Waar 'slang' foor 't oudste putsty fan de wereld. Soa binne wij an 't eerste deel fan 't woord kommen.'

't Tweede deel fan de bendnaam is ok wel 'n mooi ferhaaltsy. De sanger fan *The Bunkin' Ass Berries* waar Gerrit Cornelis Bijlsma. Foor alle dúdlikhyd: Hendrik Elings, de kûnstskilder, waar de drummer. Feerder satten Anne-Arjen Blanksma en Eelco Braaksma d'r eerst even bij. Later waar de faste besetting met gitarist Anno van der Werf (fan duo Weima & van der Werf) en Johan Kramer (bassist fan allegaar Bolswarder bends). Iksels speulde toetsen. Gerrit raakte in kefee Mukkes met 'n ândere Bilkert an 'e praat. Se hadden an de bar 'n filosofise diskussy over aambeien. D'r kwam wat bier bij en se begonnen steeds feerder te fantaseren op 't woord aambeien. Op 't lest kwammen se met in briljante fertaling fan aambeien in 't Ingels. Dat most dan 'ass berries' weze. Hoe't se fan 'aam' op 'ass' raakt binne, dūr ik niet te sêgen. 't Tweede woordlid, 'baaien' waar uteraard 'berries'. Gerrit kwam bij 'n rippetisy met 'n nije naam foor de bend: *De Ass Berries*. 't Bleef even stil, maar doe't Hendrik of ik ôns nijleerde woord 'bunkin' d'r foorsette, waar elk entoesjast. Ons boeker, de in die tiid bekende artystemanager Udo de Haan, fon 't ok 'n prachtige naam. 't Is him lukt om ôns faak 'fort te setten'.

Fermaarde studio

'Wij hewwe met *The Bunkin' Ass Berries* ok nag 'n demo opnommen, met ses aigen nummers, in de fermaarde studio fan Walter Tremp in Beetgum. 'n Heel soad bekende Frise bends hewwe hier hur eerste demo-bantsy of Ip opnommen, Piter Wilkens, Wiegels Wjukkemasine, Pig Meat, en soa meer. Walter Tremp waar 'n fantastise man. De geluudstegnikus is 'n Switser die't in de jaren seuventig Switserland ontflucht is om an de dienstplicht te ontkommen. Deur 'n samenloop fan omstannigheden is hij in Beetgum belând. De studio waar heel klain. 't Hússy sat naast de mingtafel en de weunkamer waar de ôflústerrúmte. At je 'n opname an 't belústeren waren, en een fan de bendleden most pisse, dan worde de geluudsbând even stopset. Seker at d'r deurspoeld worde, konnen je de mezyk niet meer hore. En je konnen fansels niet 'n noat misse, want elk nummer kon 'n groate hit worre.'

It tafal woe dat lêsten ferskate audio-opnamen fan studio Walter Tremp by it FFAA brocht binne. Yn ien fan de doazen mei lûdbantsjes sit in briefke mei dêrop: 'Net fuort!! Soad opnamen fan wearde'. Der sit neat oars op, mei in soad wille moatte we fierder skatgrave.

Scan de QR-koade en harkje nei *The Bunkin' Ass Berries*.

Yn Operaasje audio beskriuwt Syds Wiersma fan it Frysk Film & Audio Argyf bysûndere fynsten yn de audiokolleksjes út de Tresoardepots.

Ofwachtsje, mar net stilsitte

*Anne Tjerk Popkema by de
Richthofenkolleksje mei de
Aldfryske rjochtsboarnen fan
Tresoar. (Foto Marieke Balk)*

It Unesco-kantoor yn Parys krige ein novimber in mail fan Tresoar mei as ûnderwerp 'Joint nomination Unesco Memory of the World: Old Frisian Legal Sources'. Dêryn stiet de oanfraach dy't Tresoar út namme fan njoggen erfgoedinstellings út binnen- en bûtenlân docht foar ynternasjonale Unesco-erkenning foar alle 25 oerlevere Aldfryske rjochtsboarnen.

Ynternasjonale útstalling wurdt fleantsjil foar nije oandacht foar it Aldfrysk

Yn twa eardere artikels yn *Letterhoeke* is al ferteld hoe't de oanrin nei de mienskiplike oanfraach ferrûn is. Elk fan de oare acht partners moast him lykfine kinne mei alles wat dêryn stie, en dêr ek sels ynformaasje én hantekenings foar oandrage. It momint wie dêr, dat we al it wurk fan de ôfrûne moannen, jierren sels, gearbringe koenen yn in berjocht oan Unesco. In hiel kerwei, mar troch goed oparbeidzjen is it slagge. De útslach fan de oanfraach lit lang op him wachtsje, ek al sil de Unesco om ferdúdling of oanjeljende ynformaasje freegje. Net earder as mids 2027 wurdt dúdlik oft de oanfraach honorearre wurdt. Dat jout ús de gelegenheid om oare saken ta te rieden, mocht takenning it resultaat wêze - en dêr rekkenje we fansels al op.

Netwurk en nijsbrief

Sa wurdt in webside makke dêr't aanst alle Aldfryske rjochtsboarnen op te besjen binne, mei foarhannen transkripsjes en oersettings derby. We wolle dat meartalich oanbiede: Frysk, Nederlânsk, Ingelsk en Dútsk. Sa meitsje we de boarnen optimaal tagonklik foar in breed, ynternasjonaal publyk. Fierder organisearje we in workshop fan meardere dagen foar ús kollega's fan de oare acht behelle ynstituten, om inoar better kennen te learen, en om kennis oer de Aldfryske rjochtsboarnen út te wikseljen. Yn in nijsbrief diele we nije kennis en ûntjouwings mei-inoar. Sa smeie we in ynternasjonaal netwurk dêr't de Aldfryske boeken sintraal yn stean. In tredde opdracht dy't we ússels stelle, is it organisearjen fan in grutte, ynternasjonale útstalling dêr't we - foar it earst yn de skiednis - alle 25 rjochtsboarnen yn gearbringe. Dat wurdt in fleantsjil foar nije oandacht foar it Aldfrysk, fan sawol it bredere publyk as de wittenskip.

Ek al moatte we no earst ôfwachtsje wat de Unesco-kommisje fan de oanfraach fynt, de kommende oardel jier is noch in hiel soad te dwaan. We wachtsje it yn spanning ôf, mar stilsitte dogge we net.

Anne Tjerk Popkema is spesjalist Aldfrysk en Boekskiednis.

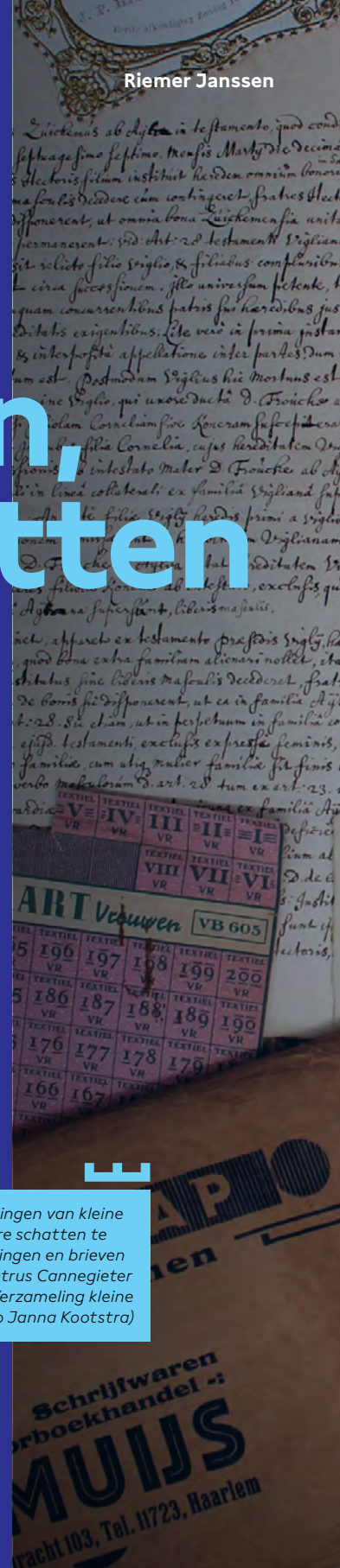

Dit is it tredde en lêste diel yn in rige oer it trajekt om te kommen ta in ynternasjonale Unesco-status foar alle Aldfryske taal- en rjochtsboarnen. Diel ien stie yn *Letterhoeke* 2024-3 en diel twa yn *Letterhoeke* 2025-2. Scan de QR-koade foar mear ynformaasje oer de Richthofenkolleksje.

Kleine aanwinsten, grote schatten

Bij Tresoar bewaren we niet alleen archieven en collecties van overheden, bedrijven, verenigingen, families en personen, maar er is ook een categorie waar van alles wat in zit. Die noemen we Verzamelingen (kleine) aanwinsten. Tresoar heeft er vijf. Hoe zijn ze ontstaan en wat maakt ze interessant?

In verschillende verzamelingen van kleine aanwinsten zijn bijzondere schatten te vinden, waaronder tekeningen en brieven van Hendrik, Tjaldra en Petrus Cannegieter met 'Sinterklaas' uit de Verzameling Kleine aanwinsten Tresoar (Foto Janna Kootstra)

Archiefstukken zonder broertje of zusje

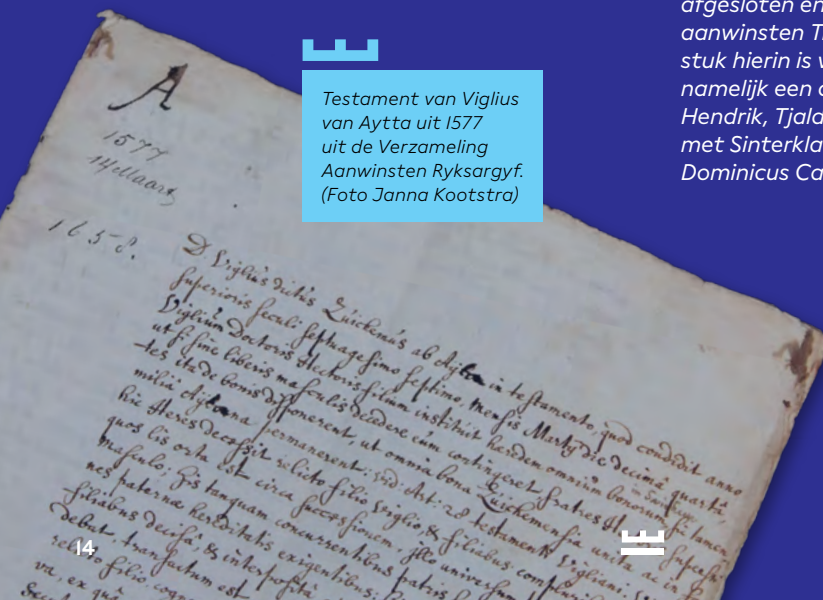
Het is in mijn vakgebied gebruikelijk dat archiefstukken in hun context beschreven worden. Een archief is een organische neerslag van een werkproces en het is de context die een archiefstuk de juiste plaats hierin geeft - een collectie is een bewust samengestelde verzameling (een collectie oorlogspamfletten, bijvoorbeeld, of een handbibliotheek Oudfries). Toch zijn er ook archiefstukken die buiten iedere context vallen, simpelweg omdat aard en herkomst onbekend zijn. Een vakgenoot omschreef ze eens als 'archiefstukken zonder broertje of zusje'. Dat maakt ze, om diverse redenen, niet minder interessant en ook deze 'enig kinderen' verdienen een gezin dat ze opneemt. Daarom zoeken de meeste archiefdiensten de oplossing in het samenstellen van een archivalische verzameling losse aanwinsten. Die bevatten stukken die afkomstig zijn van een groot aantal verschillende schenkers, met meestal buitengewoon gevarieerd en interessant materiaal.

Divers drukwerk van huwelijksbekendmakingen uit de Verzameling kleine genealogische aanwinsten. (Foto Janna Kootstra)

De Verzameling Aanwinsten Ryksargyf (toegang 345) is de oudste verzameling met kleine aanwinsten bij Tresoar. Deze toegang begint met een heel vroege losse - en bijzondere - aanwinst, uit 1852. Het is een afschrift uit 1636 van het testament van de Friese staatsman Viglius van Aytta uit 1577, met bijgevoegd een advies van professor Junius te Groningen in een proces over de nalatenschap van Viglius. Viglius van Aytta komt nog een keer terug in deze verzameling, in een diploma uit 1544 van keizer Karel V voor zijn raadsheer Viglius van Zuichemus (Van Aytta dus), een aanwinst uit 1942.

Toen het Ryksargyf in 2002 opging in Tresoar werd bovengenoemde verzameling afgesloten en kwam er een Verzameling kleine aanwinsten Tresoar (toegang 349). Het eerste stuk hierin is van een heel andere orde, namelijk een correspondentie van de kinderen Hendrik, Tjaldie en Petrus Cannegieter met Sinterklaas (gespeeld door hun vader Dominicus Cannegieter, notaris te Tzum).

Testament van Viglius van Aytta uit 1577 uit de Verzameling Aanwinsten Ryksargyf. (Foto Janna Kootstra)

Tussen tafellaken en servet

Het betreft met name losse schenkingen die horen tot archieven en collecties waarvan een archiefdienst de rest (nog) niet opgenomen heeft, die niet in een al aanwezig archief passen of die we als zelfstandig archief/collectie kunnen plaatsen. Er wordt geen eigen toegang gemaakt, maar ze komen in een verzamelcollectie, zoals de Verzameling kleine aanwinsten Tresoar. Soms kan het zelfs gaan om stukken die los zijn aangetroffen in een depot, waarvan de herkomst niet bekend is.

De Verzameling kleine genealogische aanwinsten (toegang 354) is relatief onbekend en bevat vooral stukken die van belang zijn voor genealogisch onderzoek, zoals verzamelingen familiedrukwerk, familiefoto's en genealogieën.

Soms wordt een stuk uit een verzameling kleine aanwinsten gehaald en alsnog overgebracht naar een archief. Dan staat er bij de beschrijving 'Vervallen' of 'Vacant', al dan niet met een verwijzing naar de nieuwe plek, die de eigenlijke en juiste context is. Sommige archiefdiensten bieden bij de inventaris (ook wel 'toegang' geheten) een index op persoonsnamen, geografische namen en zaaknamen aan, in een zogenaamde 'nadere toegang', om het de zoeker makkelijker te maken.

Tussen wal en schip vallende stukken die een connectie met (Friese) literatuur hebben, vinden een veilige haven in de Verzameling kleine literaire aanwinsten Tresoar (toegang 1735). Naast een toespraak van Hans Wiegel over Gerard Reve, uitgesproken bij de viering van Maria Tenhemelopneming, uit 2016 zijn er clichés te vinden van een tekening die Ids Wiersma maakte voor de Rimen en Teltsjes van de gebroeders Halbertsma. Ook een brochure met 'Erinnerungen an Jarich von...' (uit 2025) met herinneringen aan Jarich Hoekstra is in de verzameling opgenomen. Deze brochure is een uitgave van het Institut für Frisistik, Christian Albrechts Universität Kiel ter

herdenking van Jarich Hoekstra (1956-2024) die daar hoogleraar in de Friese taal- en letterkunde was. Hoekstra was ook als Fries schrijver actief.

In de Verzameling kleine aanwinsten Tweede Wereldoorlog (toegang 1737) zijn allerlei bijzondere stukken te vinden over deze ingrijpende periode in onze geschiedenis, zoals dagboeken, verslagen en andere aantekeningen, brieven, foto's en andere gerelateerde documenten.

Het is soms lastig om een objectief criterium vast te stellen of een stuk bij een archief of collectie past of dat het als los archiefstuk moet worden gezien, want een los stuk kan het begin van een eigen archief zijn. In het algemeen kijken we bij dergelijke archivalia eerst of we ze kunnen toevoegen in een al aanwezig archief of collectie. Als dat niet zo is, dan komen ze in aanmerking voor opname in een verzameling kleine aanwinsten. De stukken daarin worden in de regel geordend op jaar van binnenkomst. Er zijn geregeld aanvullingen - iets om als raadpleger af en toe in de gaten te houden, want wie weet zit er weer iets nieuws tussen.

Collectiebewerker Riemer Janssen belicht de mooiste schatten uit de archieven.

Cliché van 'It droege gat yn 'e Snitsermar' een tekening die Ids Wiersma maakte voor de Rimen en Teltsjes van de gebroeders Halbertsma uit de Verzameling kleine literaire aanwinsten. (Foto Janna Kootstra)

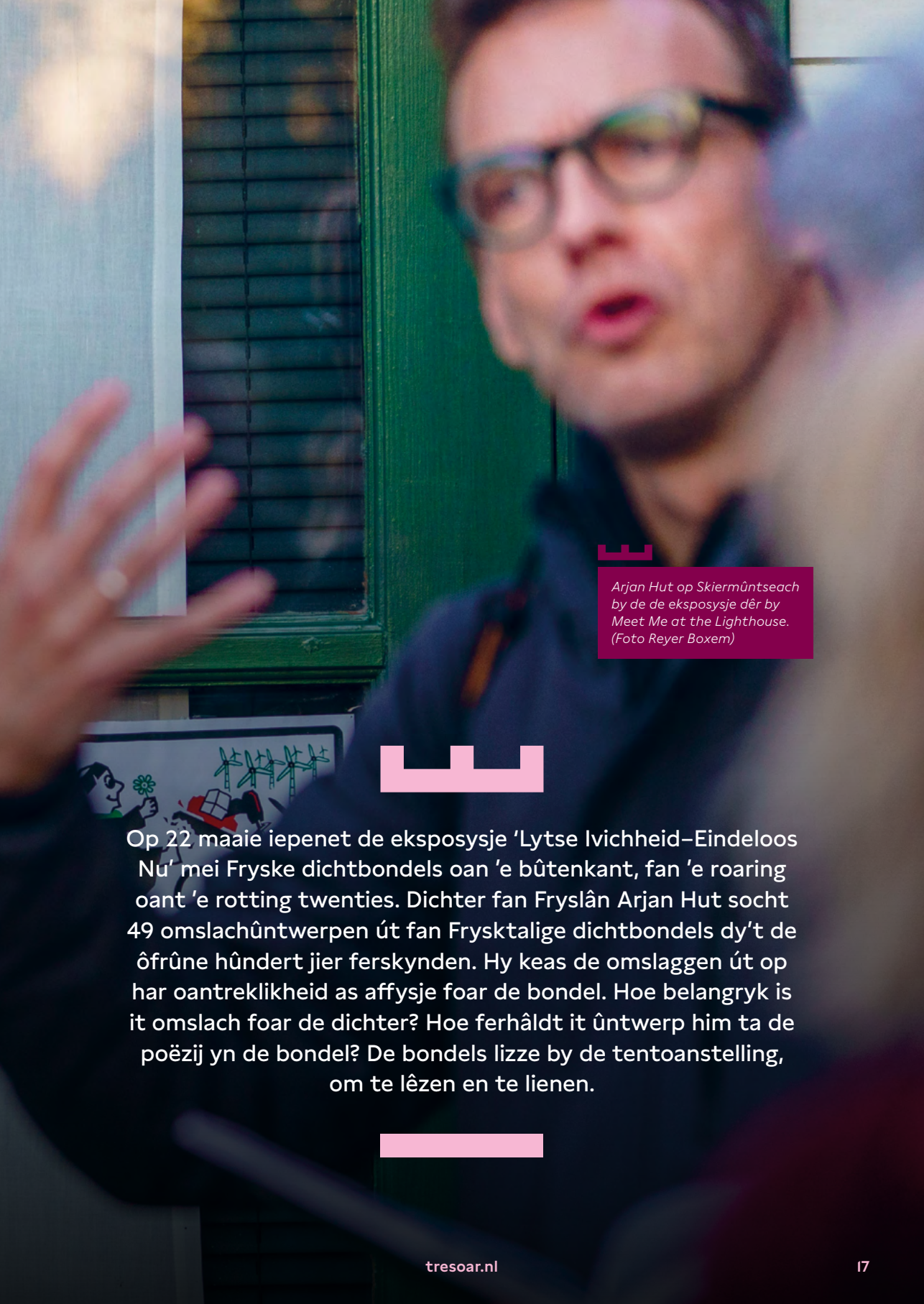
ynbêde /
ingebed

gedichten

Tsead Bruinja

afrik

Lytse Ivichheid- Eindeloos Nu

Arjan Hut op Skiermûntseach
by de de eksposysje dêr by
Meet Me at the Lighthouse.
(Foto Reyer Boxem)

Op 22 maaie iepenet de eksposysje 'Lytse Ivichheid–Eindeloos Nu' mei Fryske dichtbondels oan 'e bûtenkant, fan 'e roaring oant 'e rotting twenties. Dichter fan Fryslân Arjan Hut socht 49 omslachûntwerpen út fan Frysktalige dichtbondels dy't de ôfrûne hûndert jier ferskynden. Hy keas de omslaggen út op har oantreklikheid as affysje foar de bondel. Hoe belangryk is it omslach foar de dichter? Hoe ferhâldt it ûntwerp him ta de poëzij yn de bondel? De bondels lizze by de tentoanstelling, om te lêzen en te lienen.

'Oant sjen, yn Spello of yn Fryslân!'

Giacomo Prampolini (1898-1975) wie in Italiaanske polyglot (talekenner), oersetter en literatuerwittenskipper. Hy hie in soad belangstelling foar de Fryske literatuer en publisearre ûnder oare in bondeltsje Italiaanske oersettingen fan Fryske poëzy. Foar in ûndersyksprojekt fan de Universiteit Leiden besjoch ik syn korrespondinsje. Yn Tresoar lizze sa'n tritich brieven fan him oan ferskate Fryske skriuwers. Koartlyn binne yn syn privee-argyf yn Spello yn Italië in tsiental brieven fan Fryske skriuwers fûn, dy't it byld fan syn kontakten mei de Fryske literêre wrâld kompleter meitsje.

Hy hope dat kennis fan it Aldfrysk holp it moderne Frysk te begripen

Giacomo Prampolini (links) wie yn 1959 yn Ljouwert en kaam dêr yn de kunde mei Fryske skriuwers: (foaroan) Hylkje Goïnga en Anne Wadman, Douwe Tamminga (midden) en Rixt (rjochts).

Dat Giacomo Prampolini goed talen leare koe, wie al gau dúdlik. As lyts jonkje koe er al Frânsk, Spaansk en Ingelsk lêze en as gymnasiast wie er in trou besiker fan de Circolo Filologico yn syn wenplak Milaan, dêr't er kursussen Russysk, Japansk en Arabysk folge. Nei de middelbere skoalle begûn er oan in stúdzje rjochten; hy tocht oan wurk yn 'e diplomasy. Dochs keas er nei syn ôfstudearjen yn 1920 foar in karriêre yn 'e literatuer.

Yn de lytse tweintich jier dy't folgen, wie er ûnwierskynlik produktif. Sa sette er likernôch fyftich boeken út tsien talen oer yn it Italiaansk, de measte út de Skandinavyske talen, en levere er in soad bydragen oan belangrike literêre blêden lykas *Il Convegno* en *La Fiera Letteraria*: essees oer en oersettingen fan literatuer út in ferskaat fan talen, lykas it Ingelsk, Tsjechysk, Dútsk, Russysk en Yslânsk. Dêrneist skreau er lêsrapporten foar grutte útjouwerijen. Ek begûn er oan syn haadwurk, in ensyklopedy fan de wrâldskriftekennisse, de *Storia universale della letteratura*, dêr't de earste edysje fan yn de jierren 1933-1938 yn fiif dielen publisearre waard. Bysûnder oan de ensyklopedy is dat er gauris ta yllustraasje fan syn arguminten stikjes poëzy of proza oersette.

Oan 'e ein fan 'e jierren tritich ferhuze er mei syn frou en bern fan Milaan nei Spello, sa'n 170 kilometer boppe Rome. Dêrnei wurke er minder foar de grutte útjouwerijen. Hy fûn dat se him te min betellen foar syn oersettingen. Leaver makke er bibliofile blomlêzingen fan poëzy út lytse talen lykas it Yslânsk, Frysk en Afrikaansk, dêr't er sels de oersettingen foar fersoarge. Ek skreau er literatueranalizes en wurke er oan nije edysjes fan syn mânske ensyklopedy. De tredde en lêste edysje waard yn sân dielen útjûn yn de jierren 1959-1961. Yn alle edysjes hie er omtinken foar de Fryske literatuer; yn 'e tredde edysje bestege er der tweintich siden oan.

Poeti Frisoni

De grammatika fan it Hollânsk learde er yn 'e rinfuorgen fan de Earste Wrâldoarloch, út in boekje dat er by him hie, sa skreau Prampolini yn 1964 nei't er de prestizjeuze Martinus Nijhoffpriis foar oersetters krige. Wannear't er mei it Frysk begûn, is net hielendal dúdlik. Ut brieven oan syn freon, de dichter en skriuwer Jan Greshoff, docht bliken dat Greshoff him yn maaie 1922 in Frysk literêr tydskrift tastjoerde, hokker tydskrift is spitigernôch net bekend. Prampolini skreau werom dat er der net folle fan begrypte en dat er dêrom in Dútsk boek oer it Aldfrysk besteld hie; hy hope dat kennis fan it Aldfrysk holp it moderne Frysk te begripen. Oft dat ek sa wie, is net wis, mar yn alle gefallen wie syn Frysk in jier letter sa goed dat er derút oersette koe: yn it literêre tydskrift *Giornale di Poesia* publisearre er oersettingen fan fjouwer gedichten fan Rixt (pseudonym fan Hendrika Akke van Dorssen), Rinke Tolman, Douwe Kalma en Rintsje Piter Sybesma. Under de gedichten stie in koarte tekst fan syn hân oer it Frysk en de Fryske literatuer.

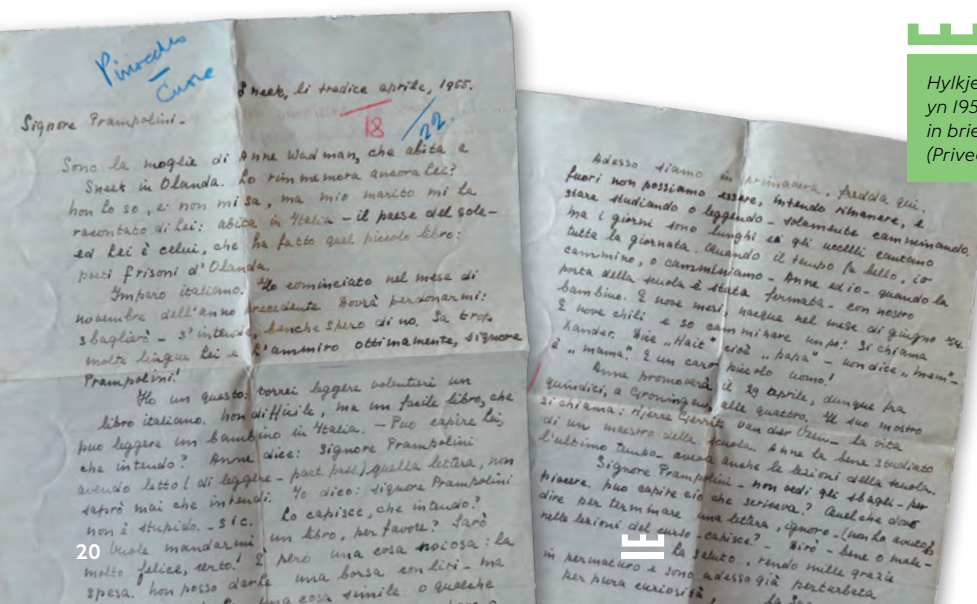
Yn Fryslân liken net folle minsken weet hân te hawwen fan dizze publikaasje. Rixt (1887-1979) yn alle gefallen net. Se skreau Prampolini yn 1926 dat sy yn Ljouwert op in 'tentoanstelling fen Fryske litteratúr' wie en dat se dêr de *Giornale di Poesia* mei in gedicht fan har deryn seach. By de boekhannel hie se dêrnei besocht in eksimplaar fan it blêd te bestellen, mar dat wie net slagge. Se frege Prampolini oft er faaks

noch in eksimplaar foar har hie. Hy andere dat er sels gjin mear hie, mar dat er by de útjouwer neifraach dwaan soe. By Tresoar wurde in tal brieven fan Prampolini oan Rixt bewarre. Oant no ta wisten we net hoe't se mei inoar yn kontakt kommen wiene, mar troch dizze brief witte wy dat no al.

Italiaanske brieven fan Hylkje Goïnga

In oare ûntdekking binne twa brieven fan Hylkje Goïnga (1930-2001). Dat sy en Prampolini kontakt hân hawwe, wie noch hielendal net bekend. Sy skreau Prampolini yn april 1955 - yn it Italiaansk - dat sy dwaande wie Italiaansk te learen. Sy frege har ôf oft hy har miskien in maklik Italiaansk boek oanriede koe, in berneboek bygelyks, sadat sy har Italiaansk oefenje koe. Hy stjoerde har - sa leare wy út har twadde brief (syn brieven binne net oerlevere) - ûnder oare in eksimplaar fan *Pinokkio* ta. Har brieven binne prachtich. It binne hast lytse ferhalen, dêr't se ek it waarme gesinslibben yn beskriuwt. Sa meldt se Prampolini dat har soantsje krekt 'Heit' sizze kin, dat har man, Anne Wadman, drok is mei syn promoasje, en dat sy krekt in auto kocht hawwe. En dat allegear yn geef Italiaansk!

Ik hie hope dat ek de brieven fan Anne Wadman (1919-1997) noch yn Prampolini syn argyf te finen wiene, mar dat is spitigernôch net sa; wy hawwe dus allinnich Prampolini syn kant fan 'e korrespondinsje dy't se oan it begjin fan de jierren fyftich hiene. Dêrút is op te meitsjen dat Wadman holpen hat om finansjele stipe te krijen foar de útjefte fan Prampolini syn blomlêzing fan Fryske poëzy yn it Italiaansk, *Poeti Frisoni d'Olanda*, dy't yn 1952 ferskynde.

Hylkje Goïnga skreau yn 1955 yn it Italiaansk in brief oan Prampolini. (Priveekolleksje)

Prampolini mei syn frou
neist him by de ûntfangst
yn Ljouwert yn 1959.

Prampolini hie fierwei it langste kontakt mei Rixt

Yn Fryslân én Spello

Prampolini hie fierwei it langste kontakt mei Rixt. It kontakt begûn yn 1926 en duorre nei alle gedachten oant Prampolini syn dea yn 1975, al binne net alle brieven weromfûn. Nei de Twadde Wrâldoarloch besocht Rixt in oantal kear mei Prampolini ôf te praten, se gong doe gauris nei Italië foar fakânsje. Der kaam hieltyd wat tusken, wêrtroch't it ynearsten net slagge. Doe't Rixt him yn 1956 melde dat har reis op 'e nij net trochgje en dat hy miskien ris nei Fryslân komme moast, net allinnich foar de literatuer, mar ek foar de keunstkolleksjes dy't neffens har nijsgjirrich foar him wêze soene, andere hy har: 'Yes, I am interested also in the arts, and it would be for me a fine experience to visit Frisia and its collections. Anyhow (...): oant sjen, yn Spello of yn Fryslân!'

Uteinlik seagen se inoar yn Spello én Fryslân. De earste kear wie yn 1959, doe't Prampolini foar in rige lêzingen yn Nederlân wie. Hy wie troch de Fryske Akademy útnûge om in middei nei Ljouwert ta te kommen. Dêr krige er in lûdbân oanbean mei de gedichten dy't er yn *Poeti Frisoni d'Olanda* opnommen hie. De doe noch libbene dichters hiene de gedichten sels foardroegen. It wie by dy gelegenheid dat Prampolini foar it earst sprutsen Frysk hearde. Neffens Douwe Tamminga, dy't derby wie, wie er dêr bot troch oandien. Oant dat momint hie er de taal allinnich mar yn skreaune foarm kend. De twadde kear dat Rixt en Prampolini inoar seagen wie yn 1964, doe't se him opsocht yn Spello. It wie einlings slagge om ôf te praten.

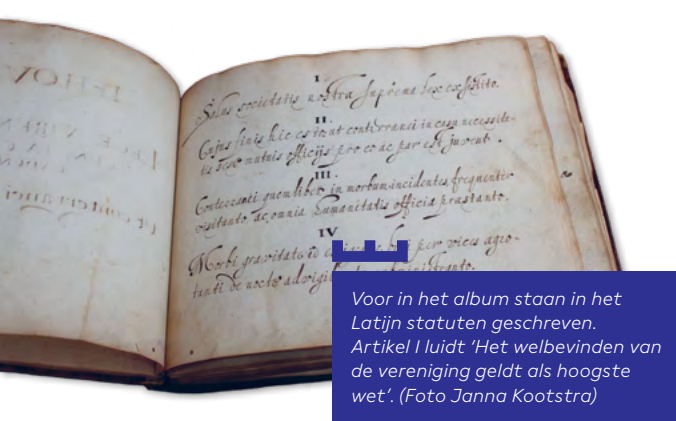
Scan de QR-koade om opnamen te hearren fan Obe Postma, Rixt, Fedde Schurer, Douwe Tamminga en Anne Wadman, dy't foar Prampolini út eigen wurk foardroegen. Sybren Sybesma is foar de Universiteit Leiden behelle by in troch de NWO subsidearre ûndersyksprojekt nei talekenners, dêr't ûnder oaren Prampolini yn ûndersocht wurdt. Hy wurket oan in útjefte fan syn briefwikselingen. De korrespondinsje mei Fryske skriuwers ferskynt dit jier by útjouwerij Wijdemeer.

Friese studenten in Utrecht

Paulus Pibingha uit Franeker overleed op 24-jarige leeftijd te Utrecht, ver van huis, maar in het bijzijn van vrienden. (Foto Janna Kootstra)

Met ruimhartige steun van de Vrienden van Tresoar heeft Tresoar een album kunnen aankopen, dat een uniek inkijskijkje biedt in het studentenleven in Utrecht in de periode 1648-1656. Hierin lieten Friese studenten, met 'Fries' ruim opgevat, hun prachtig ingekleurde familiewapens intekenen.

Voor in het album staan in het Latijn statuten geschreven. Artikel I luidt 'Het welbevinden van de vereniging geldt als hoogste wet'. (Foto Janna Kootstra)

Studentenverenigingen zijn van alle tijden.

Na de middelbare schoolopleiding, die leerlingen nog in de nabije en vertrouwde omgeving volgen, maakt het vertrek naar een academiestad jongeren direct zelfstandig en quasi-volwassen. Maar de studenten zijn niet alleen, want ze ontmoeten vele jongelieden in dezelfde positie van aanvankelijke vervreemding. Het is niet gek dat ze elkaar dan opzoeken, want een studentenvereniging biedt herkenning, gezelligheid, vertier en gemeenschappelijke activiteiten.

In de vroegmoderne tijd, zeg zeventiende en achttiende eeuw, werden studentenverenigingen vaak gevormd rond afkomst uit dezelfde streek, aangeduid als *nationes*. De taal op de universiteit was Latijn, maar in de vereniging spraken de studenten hun eigen taal met ouderejaars als leidsmannen. Ze steunden elkaar om de onderwijsstof te begrijpen of boden hulp met andere praktische zaken.

Frisia magna

Het verworven album betreft studenten in Utrecht met een gemeenschappelijke Friese herkomst - vergelijkbaar met het huidige Bernlef in Groningen. Een Friese identiteit werd in die dagen ruim opgevat. Men sloot zich vrijwillig aan. In totaal lieten 64 studenten zich intekenen. Hun herkomst is aangegeven of uit de officiële inschrijving aan de universiteit af te lezen. Van hen zijn 21 afkomstig uit de huidige provincie Fryslân, 26 uit de provincie Groningen, 14 uit het Duitse Oost-Friesland en één uit West-Friesland ('Frisia-Batavus', regio Hoorn); van twee studenten is de herkomst onbekend. Het was toen gebruikelijk om aan meerdere universiteiten te studeren en vanwege hun herkomst was dat voor deze studenten vaak Franeker (25 maal) of Groningen (31 maal, waarvan 5 bij beide universiteiten). Enkelen (12) gingen tevens naar Leiden; de jonge universiteit van Harderwijk viel buiten het studiecircuit. Onder de intekenaars waren een tweeling, Scato en Henricus Ludolphus Gockinga uit Groningen, die later beiden lid werden van de Staten Generaal, en Ulricus Huber, die later hoogleraar rechten werd te Franeker.

Het album is in bruin leer gebonden, zonder opschrift of stempeling. Het is in oblong (rechthoekig) formaat, 155 bij 205 mm. Voor elke student is een afzonderlijk blad, met op de voorzijde (recto) het fraai ingekleurde en getekende familiewapen en daaronder een banderol met een lijfspreuk, vaak in het Latijn. Voor alle studenten geldt een vaste opmaak, waardoor de indruk ontstaat dat alle bladen door dezelfde tekenaar werden ingetekend. Alle bladen bieden een frisse en consequente aanblik. Na deze vellen volgen nog vijf bladen, onvolledig ingevuld en zonder vermelding van namen.

Statuten

Wat dit album extra uniek maakt, is dat het vooraf gaat met uitgeschreven statuten (Latijn: *Leges*). De vereniging nam de academische bestuursvorm van de heren professoren over, speels maar vooral serieus, met een rector en een senaat. De 24 artikelen werden plechtig in het Latijn opgesteld en afgekondigd op 15 mei 1648. Artikel I luidt: 'Het welbevinden van de vereniging geldt als hoogste wet'. Daarbij hoorde ook de vaststelling dat de vereniging een gesloten karakter had en dat buitenstaanders geweerd werden. In verdere artikelen was vastgelegd dat de rector de volmacht had om boetes op te leggen; de hoogte ervan varieerde van enkele stuivers tot drie rijksdaalders, afhankelijk van de aanleiding.

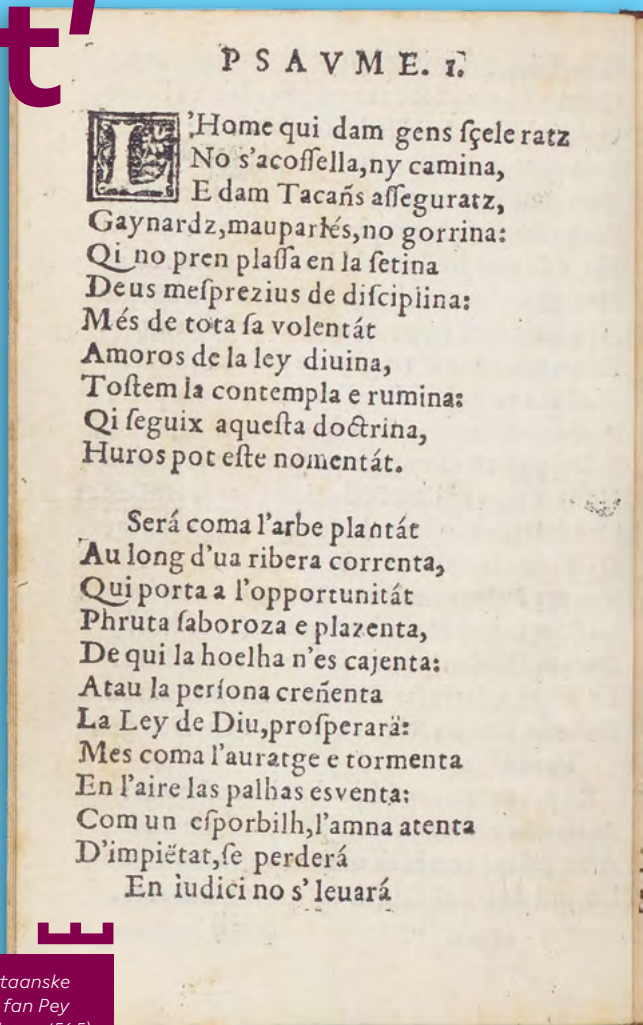
Ontroerend zijn de bepalingen die tot wederzijdse steun aansporen. Artikel 3, vrij vertaald: Elke landgenoot die door ziekte is getroffen, moet regelmatig worden bezocht en elke daad van medemenselijkheid moet worden vervuld. Artikel 4: Wanneer de ernst van de ziekte dit vereist, zullen twee streekgenoten bij toerbeurt 's nachts waken en hulp bieden. Uit het album blijkt dat dit geen loos alarm was. Op het blad van Paulus Pibingha uit Franeker staat bijgeschreven: overleden in het jaar 1649 op 24-jarige leeftijd, 6 november te Utrecht. Ver van ouderlijk huis en familie waren de jongens op elkaar aangewezen, in voor- en tegenspoed.

Jacob van Sluis is voormalig collectievormer en specialist oude drukken.

'Oars bist mar in passant'

Geregeld is

André Looijenga op de stúdzjeseal fan Tresoar te finen. Op de tafel foar him lizze iuwenâlde boeken, dy't er foar syn promoasjeûndersyk bestudearret. Wat fynt er yn de kolleksje fan Tresoar en wêr hâldt er him krekt mei dwaande?

Side út de Oksitaanske psalmberiming fan Pey de Garros (Toulouse 1565).

'As jonge woe ik altyd al in soad lêze en dingen begripe,' fertelt André Looijenga (1982). 'Ik fyn it noch hieltyd moai om yn allegear lytse snippers ynformaasje om dy hinne it ferhaal te sjen.'

Dy nijsgjirrichheid komt goed fan pas by it promoasjetrajekt dêr't er mei dwaande is. 'Ik doch ûndersyk nei it Frysk as literêr brûkte minderheidstaal yn de santjinde iuw.' Ast it oer Fryske literatuer en de santjinde iuw hast, kinst fansels net om Gysbert Japicx hinne. Teksten fan de Boalserter skoalmaster komme ek yn it ûndersyk werom, mar Looijenga sjocht breder. 'It giet om it krijen fan in better begryp fan it brûken fan it Frysk as skreaune taal yn de santjinde iuw yn syn meartalige kontekst en dy te ferlykjen mei twa oare minderheidstalen, Oksitaansk en Nederdútsk, yn rûchwei deselde tiid en yn ferlykber kulturele en ekonomyske omstannichheden.'

Looijenga is oplat as klassikus en wurke jierren as dosint Klassike Talen. It idee om te promovearjen wie der al doe't er yn Grins syn master die. 'Ik wie doe dwaande mei in plan oer literatuer en identiteitsfoarming oan de hân fan Grykske poëzy út de tredde en twadde iuw foar Kristus. Ik ûntduts lykwols dat ik mear sin fûn yn in ûnderwerp tichter by hûs en wat tichter by yn de tiid. Oars as it Latyn, koe ik boppedat it antike literêre Gryksk ek nei safolle jier net sûnder wurdboek derby lêze. Dêr kaam by dat ik hieltyd mear yn de Fryske literatuer dwaande wie.'

**'Moatst der echt
yn dûke en ik
hâld derfan om
dat te dwaan'**

Promoasjeplak

Doe't yn 2023 by de Fryske Akademy en de Universiteit van Amsterdam in promoasjeplak frijkaam, grypte er syn kâns en tsjinne syn foarstel yn. Syn histoarysk letterkundich ûndersyk rekket ek oare dissiplines.

'Kinst sizze dat ik de kultuerskiednis fan in skreaune taal bestudearje, en ljocht skine wol op de brûkers fan dy taal yn dy tiid, dat is histoaryske sosjolingûistyk. Ast oer in histoarysk ûnderwerp wat sinfols sizze wolst, moatst dêr frij folle tiid yn stekke, om dy tiid oanfele en "lêze" te kinnen. Oars bist mar in passant. Moatst der echt yn dûke en sels hâld ik derfan om dat te dwaan. Ik stribje nei in breed byld fan de skiednis en ik gean bygelyks fierder as de teksten dy't tafallich yn de kanon bedarre binne.'

By Tresoar fynt er tal fan boarnen foar syn ûndersyk. Midfryske teksten sitte yn de kolleksje, lykas de *Friesche Rymlerye* út 1681, de twadde printinge fan it wurk fan Gysbert Japicx. Simon Gabbema besoarge dy edysje en skreau der in ynliedend essay by. 'Dat stik waaieret alle kanten út, sa't dat mei geleardheid yn dy tiid gie. Hy hellet dêrby it wurk fan oare, yn it Latyn skriuwend, gelearden oan, út Fryslân, mar ek út Ingelân en it Eastseegebiet. It moaie is dat de measte fan dy boeken, dy't er dêrfoar brûkte, by Tresoar steane. Guon teksten binne digitalisearre en mei in pear klikken online te finen, mar sa no en dan freegje ik in âld boek oan. It is bysûnder om dat werklik yn hannen te hawwen.'

It skriuwen yn it Frysk waard yn de santjinde iuw dien troch 'geletterde mannen'. Der is ek in soad gelegenhedswurk bewarre bleaun, bygelyks lokwinsk-gedichten skreaun foar studinten fan de universiteit yn Frjentsjer. Dat dienen se net inkeld yn it Latyn of Nederlânsk, mar soms ek yn it Frysk. 'De ynhâld is faak luchtich, it giet om in feestlike gelegenheid. Meastentiids is it skreaun as ien dy't fan bûten nei de akademyske wrâld sjocht. Der binne ynhâldlike ferskillen. Yn de Latynske fersen giet it oer rom en eare fan de gelearde dy't in grutte takomst wachtet. De Nederlânske fersen binne soms wat losser, mar wol beskaafd (want dat koe jo mem ek lêze!), en it Frysk is faak mei sin wat rûger.'

Oksitaansk en Nederdútsk

De Fryske teksten set Looijenga yn in breder ramt troch te sjen nei literêre Oksitaanske en Nederdútske teksten. 'It Oksitaansk sit as taal tusken Frânsk en Spaansk yn en wurdt yn it suden fan Frankryk brûkt. De offisjele bestjoerstaal yn de santjinde iuw dêr wie Frânsk en hjir wie dat Nederlânsk.' Troch syn oplieding as klassikus kin Looijenga goed Latyn lêze en dat helpt by it begripen fan de oare talen. As tredde taal keas er ien tichter by hûs. 'It Nederdútsk hie oant yn de sechtjinde iuw breed yn gebrûk west as taal fan bestjoer en tsjerke, mar waard dêrnei as skriuwtaal ferkrongen troch Heechdútsk.'

'Oksitaansk waard yn de santjinde iuw eins allinnich mar brûkt foar literêre teksten. Je sjogge dêr meardere skriuwers dy't in soarte fan lokale Gysbert Japicxen wienen, dy't selsbewust yn har eigen taal bygelyks satiryske toanielstikken, leafdesfersen en religieuze gedichten skreaunen. Soms skriuwe se fol grutskens oer dy taal. Soms sit de grap yn de taal sels, wannear't yn in klucht de earlike boer of faam Oksitaansk praat, mar in soldaat, dokter of advokaat bryk Frânsk.'

Frysk

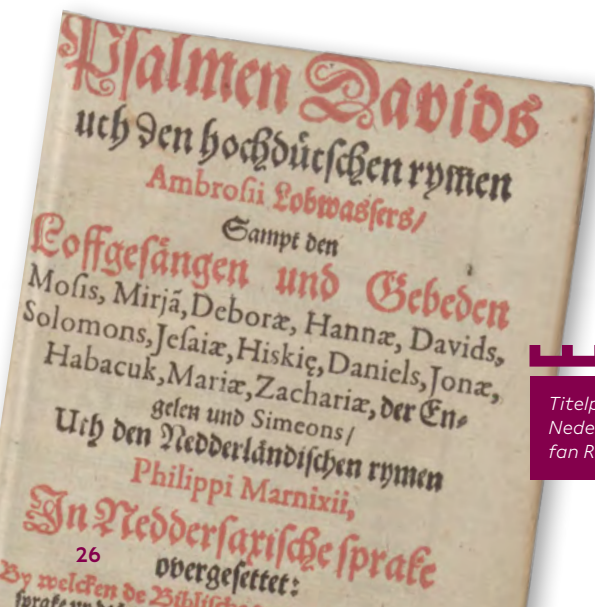
Hy bestudearret de teksten yngeand en hellel dêr in soad ynformaasje út, hy lêst der boppedat fan alles omhinne om sa in byld fan de tiid te krijen en de kontekst te begripen. It gefaar leit op de loer om mei de eagen fan no nei sokke teksten te sjen. 'It wie miskien aktivistsk om Frysk te skriuwen, mar net op de ienentweintichste-iuwske manier. Sjochst wol dat auteurs dy't mei in minderheidstaal dwaande binne der geregeld op reflektearje. Sa skriuwt Vitus Ringers, in santjinde-iuwske dûmny út Ried, yn in bondel mei psalmberimmingen dat it Frysk 'voor geen der Europese spraaken behoeft te swichten'. Dêrmei seit er dat it Frysk as taal lykweardich is oan oare talen yn Europa.'

Sels begûn Looijenga yn syn stúdzjetiid it Frysk aktyf te brûken. 'It Frysk wie wol om my hinne yn Tersoal, by ús thús praten we Nederlânsk, ús mem komt fan bûten Fryslân.' Yn de biblioteek fan de Letterenfaculteit yn Grins stienen de Fryske boeken neist de Klassike Talen. Dêr begûn er yn om te sneupen en sa geandewei rekke er der hieltyd mear yn thús. Hy waard redaksjelid by literêr tydskrift *Ensafh* en publisearre yn 2023 de dichtbondel *Fuortsjefinne*.

Krekt as dat de gelearden yn de santjinde iuw breed oriïntearre wienen en har mei meardere ûnderwerpen dwaande hâlden, sa docht de promovendus dat no likegoed. Syn jongesdream komt út om it ferhaal te sykjen út allerhanne ynformaasje. Ek nei syn promoasje hâldt de wittenskip him yn de besnijing. 'By dit ûndersyk kom ik safolle nijsgjirrige figueren en teksten tsjin. It is in útdaging om my no te beheinen, mar ik ha al tal fan ideeën om hjirnei fierder te gean. In man as Gabbema fertsjinnet gewoan in boek, mar earst myn eigen proefskrift dien meitsje. En wa wit, komt der ek noch wer ris in dichtbondel.'

Marijke de Boer is einredakteur fan Letterhoeke.

Titelpagina fan de Nederdútske psalmberiming fan Ritzius Lucas (Bremen 1616).

Wurkhannen - Hânwurk

Mei Wurkhannen - Hânwurk gean learlingen werom yn de tiid doe't minsken folle mear mei de hannen wurken. By Tresoar binne tal fan âlde foarwerpen bewarre, yn in leskoffer giet in ferskaat mei nei de skoallen. De learlingen leare watfoar (ambachtlike) beroppen der eartiids wiene, hoe't foarwerpen makke waarden en fan watfoar materialen. Sa krije se ynsjoch yn âlde ambachten en leare se hoe't har foarâlden earder wurken.

By it lesprogramma jouwe de edukaasjemeiwurkers fan Tresoar de útlis en ynstruksjes yn it Frysk en Nederlânsk. Nei in koarte yntroduksje oer Tresoar lûkt de edukaasjemeiwurker in oeral oan. De learlingen betinke by watfoar beroppen in oeral heart. By it útbyldzjen fan beroppen meie de learlingen riede wêr't it om giet. Op in wurkblêd mei in grutte hân derop gean se dêrnei oan de slach. Mei de hannen fiele se sûnder te sjen yn in 'bak' in foarwerp, dat se op it blêd neitekenje. In foarwerp kin in skroevendraaier wêze of wol fan in skiep. Learlingen kinne ek it berop tekenje dat har ynteresse hat en se meie in foarwerp fan hûs meinimme dat by in berop heart.

Learlingen krije allerhanne foarwerpen út de leskoffer te sjen, lykas in skearkwast en skûm fan de kapper, in tomstok fan de timmerman of sûkeladefoarmkes fan de bakker. De learlingen meie fragen oer it foarwerp stelle en ûntdekke geandewei wêr't it foar brûkt waard. Ek apparaten fan earder wurde útlein, sa kinne learlingen kofje mealle en se leare hoe't in peteroaljestel wurket.

Oan de ein fan de les krijt de learkrêft noch wat materiaal oer beroppen dy't ferdwûn binne, lykas in marsekreamer, parlefinker en skoarstienreager. In oar wurkblêd giet oer beroppen as de mûnder, de smid en de boer. Sa leare de learlingen hoe't minsken yn eardere tiden én soms noch altyd mei de hannen wurkje.

*Meubelmakkers
oan it wurk yn
Wolvegea yn 1965.*

De lessen binne foar groep 5 en 6 fan it basisûnderwiis ûntwikkele. Skoallen yn de gemeente Ljouwert krije de lessen dit jier. Mear witte oer it edukative oanbod fan Tresoar? Scan de QR-koade.

Boter, kaas en de familie Anema

De daguerrotypie van Oepke Bonnema, omstreeks 1850-1860 genomen. (Privécollectie)

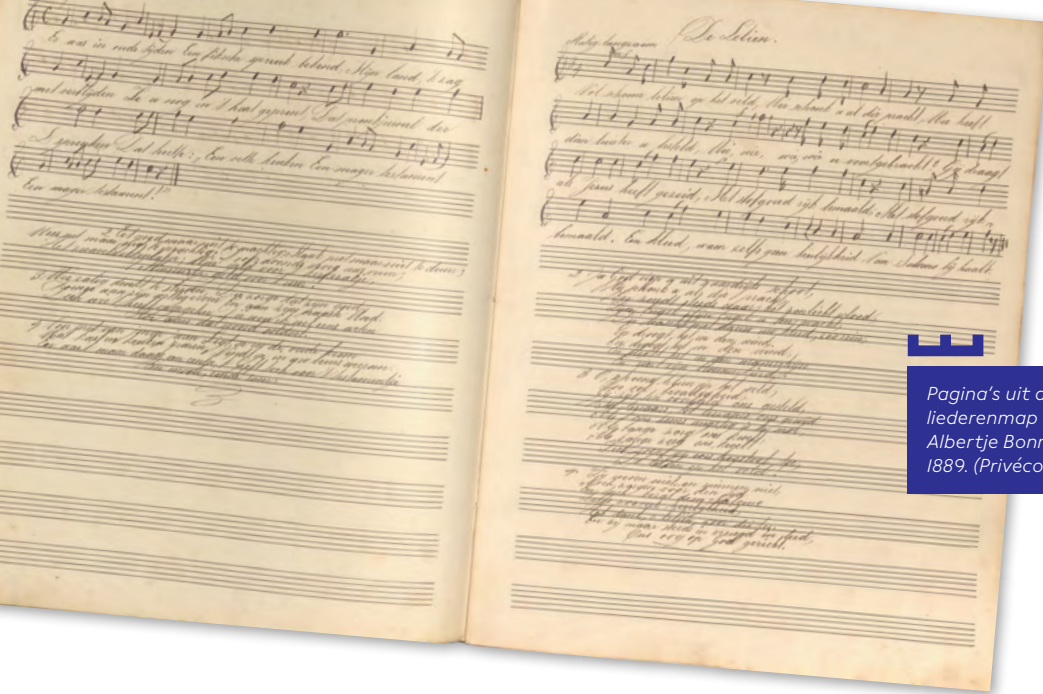
Opgetrokken uit beton en met een rokende schoorsteen stond de zuivelfabriek Freia bijna een eeuw in Feanwâlden. Naast de zuivelproductie hielden medewerkers kasboeken bij, legden voorraden vast en hadden vele vergaderingen. Dat is allemaal terug te vinden in documenten die eerder aan Tresoar zijn geschonken. Onlangs zijn nieuwe stukken over de fabriek overgedragen aan Tresoar. Daar waren ook voorwerpen bij van de voormalige directeursfamilie Anema.

In de eerste jaren leidden de families Bokma de Boer en Wybrandi de fabriek. In 1905 werd Klaas Anema directeur. Vanuit Oudega (Wymbritseradeel) verhuisde hij met zijn vrouw Doetje Albertje Bonnema en hun kinderen Baukje, Jeltje, Wiebe Jan en Jan naar Feanwâlden. Jongste zoon Jan volgde zijn vader op en leidde tot 1969 de fabriek.

De familie Anema was maatschappelijk zeer betrokken. Jan Anema zat in de Economische Commissie, die in de periode kort voor de Tweede Wereldoorlog probeerde te voorkomen dat de levering van melk door benzinetekorten stilviel. Na de oorlog zat hij in het bestuur van de Gezondheidsdienst voor Vee in Leeuwarden, die controles op ziektes verzorgde op boerderijen. In 1950 werd hij benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje-Nassau. In 1962 volgde nog een onderscheiding als Officier in de Orde van Oranje-Nassau. Jan Anema was getrouwd met Trijntje van der Ley. Ze hadden samen twee dochters, Sytske en Betsy. Van Betsy komt de schenking aan Tresoar.

Pagina's uit de liederenmap van Doetje Albertje Bonnema uit 1889. (Privécollectie)

Daguerrotypie en zangmappen

Een van de objecten daaruit is een 'daguerrotypie' (een vroege vorm van fotografie) van Oepke Haitzes Bonnema, een oudoom uit de familie. In 1853 was hij naar Amerika vertrokken in de hoop op een beter bestaan. Dat bleek tegen te vallen: ondanks aandelen in verschillende ondernemingen en winkels had hij maar weinig inkomsten. Bonnema stierf in 1895 als een arm man in het dorp New Amsterdam in Wisconsin. Daar werd hij ook begraven.

Bijzonder is een verzameling mappen met liederen van de familie Bonnema in Tzummarum, van de vrouw van Klaas Anema. Het gaat om vier zangmappen waarin bekende liedjes uit circa 1880-1890 zijn opgetekend die zijn gebruikt bij uitvoeringen en feesten van de zangvereniging Zanglust en Vriendschap in het dorp. Van deze vereniging is bij Tresoor geen archief bekend. Dat maakt het materiaal waardevoller, de mappen laten iets zien over

de populaire liedjes, de zangvereniging en het dorpsleven van Tzummarum in de late negentiende eeuw.

Bij de schenking waren ook twee houten meetlatten van Sytske en Betsy Anema. Tot 1940, toen de dochters beide ongeveer 10 jaar oud waren, hielden hun ouders bij hoe lang de dochters waren.

Voor de aanvulling was het archief van de Freia-fabriek opgebouwd als een 'normaal' bedrijfsarchief: notulen van vergaderingen, kasboeken, lijsten van werknemers en meer dergelijke stukken. Bij de recente schenking zitten vooral archiefstukken die te maken hebben met de familie Anema. Het is belangrijk om ook deze stukken te bewaren. Ze geven namelijk de mensen achter het bedrijf een gezicht; ze waren niet alleen de bestuurders van een bedrijf, maar hadden ook een maatschappelijk leven.

Ruben van der Heide is collectiebeschrijver.

Freiafabriek

Mindert Bokma de Boer opende in 1879 zuivelfabriek Freia in Feanwâlden. Door de ligging aan het spoor tussen Leeuwarden en Groningen groeide de fabriek in korte tijd uit tot een succesvolle onderneming waar veel boeren hun melk afleverden. Door de naderende afsluiting van de Lauwerszee in 1969 en een grote verbetering van de infrastructuur raakte de fabriek echter in de problemen. Boeren die ver weg van de fabriek woonden, konden hun melk nu ook bij andere, vaak grotere fabrieken laten verwerken. Mede hierdoor stagneerde de aanvoer van melk bij veel kleine zuivelfabrieken en moesten deze de deuren sluiten. Freia leek de dans eerst te ontspringen. In 1969 werd de fabriek nog overgenomen door een zuivelconcern in Winschoten. Amper een jaar later sloten toch definitief de deuren in Feanwâlden.

Na de sluiting zag men meteen al de monumentale waarde van de fabrieksgebouwen. Een deel van het complex bestond namelijk nog uit het originele fabrieksgebouw uit 1879. Bovendien was de oorspronkelijke inboedel ook nog grotendeels aanwezig. Al in 1972 opperde de toenmalige eigenaar, Harm Postma, om er daarom een museum van te maken. Dat gebeurde niet en het gebouw raakte langzaam maar zeker in verval. In de jaren 1990 werd het oudste deel van de fabriek verplaatst naar het Nederlands Openluchtmuseum in Arnhem, waar het nog altijd te bewonderen is. De rest van de fabriek werd, ondanks felle protesten, afgebroken.

De Freia-fabriek aan het spoor tussen Leeuwarden en Groningen.

||
*Mensen
achter het
bedrijf krijgen
een gezicht*

*De meetlat van
Betsy Anema.
(Privécollectie)*

-
- 19 apr**   **Oudheidfestival**
- 13.30-16.30 uur, Tresoar
- Tijdens de Week van de Klassieken (thema: 'Veelstemmige oudheid') zijn er op het Oudheidfestival activiteiten zoals een lezing van Martijn Icks, een kindervertelling over Theseus en een rondleiding langs werken uit de Buma Collectie en van de Academie van Franeker.
-
- 30 apr**   **Rondleiding**
- 14.00 uur, Tresoar
- Hoe ordent Tresoar bijna 37 kilometer aan materiaal in het depot? Tijdens de gratis rondleiding krijg je een uniek kijkje achter de schermen en ontdek je de schatten van Tresoar. Ook op 28 mei en 25 juni.
-
- 7 mei**   **Silent Book Club**
- 19.45 uur, Tresoar
- Elke eerste donderdag van de maand is de Silent Book Club: neem je boek mee naar Tresoar en zoek een plekje in Kafee De Gouden Leeuw. Lekker een uurtje lezen en kom in contact met andere lezers. Ook op 4 juni.
-
- 21 maai**   **Lunchlêzing**
- 12.30 oere, Tresoar
- Gerda van der Wijk fertelt oer de roman *Het Vergeten Proces* dy't ûnder pseudonym L.E. yn 1925 ferskynde en oer freule Cecilia Johanna van Heemstra (1767-1836) giet. Oer Lite Engelberts (L.E.) is net folle bekend, krekt as har roman oer de freule is se fergetten.
-
- 21 mei**   **Filosofiecafé**
- 19.30 uur, Tresoar
- Mario Veen schreef *Hoe Plato je uit je grot sleurt*. In zijn lezing vertelt hij over Plato en over de vraag wat echte groei en ontwikkeling is. Aan de hand van alledaagse voorbeelden laat hij zien hoe de reis door Plato's grot je leven kan verrijken.
-
- 25 jun**   **Fryske Poëzyslam**
- 19.00 oere, Tresoar
- Foar it fjirde jier op rige hâlde we de Fryske Poëzyslam om út te meitsjen wa't de bêste Fryske foardrachtskeunstner is. Tsen dielnimmers stride om de priis, wikselbokaal en ivige rom.

KFG-Sieperda-symposium

Thema is Friezen en de Verenigde Staten. Dit jaar is het 250 jaar geleden dat dertien Amerikaanse staten zich onafhankelijk verklaarden van de Britse monarchie. Een eeuw later zochten veel Friezen een betere toekomst in het 'lân fan dream en winsken'.

10 april
13.00-17.00 uur
Tresoar

Moard en deaslach yn de Fryske literatuer

Yn dit twalûk komme Fryske plysjerromans, misdiedferhalen en detectives fan skriuwers fan doe én no oan bod. Bekende thrillerskriuwers Erik Betten, Jan Schokker, Anita Terpstra en Sietse de Vries fertelle oer har wurk én litte dy yn de kunde komme mei spannende boeken fan har foargongers.

**23 april en/
of 21 maaie**
19.30 oere
Tresoar

**Moard en
deaslach
yn de Fryske
literatuer**

Pinkstertiisdei

Vincent Robijn hâldt in pleit foar it ferbreedzjen fan de wurdearring fan de Richthofenkolleksje, oer de grinzen fan it Fryske taalgebiet hinne. In part fan de unike samling hânskriften mei Aldfryske rjochtsteksten is yn in iere foarm fan it Nedersaksysk skreaun. Robijn is direkteur fan Collectie Overijssel, de argyrganisaasje fan Oerisel.

26 maaie
20.00 oere
Campus Fryslân

De tentoonstelling 'As ien fan ús falt...' is te zien tot en met half september en de expositie 'Lytse ivichheid-Eindeloos nu' opent op 22 mei.

Dit is een selectie van de activiteiten. Kijk voor meer informatie en aanmelden op: tresoar.nl/agenda of scan de QR-code en meld je aan voor de nieuwsbrief.

Freonen fan Tresoar

Bestuursnieuws

Veel organisaties kunnen bijdragen voor abonnementen en lidmaatschappen automatisch incasseren. Daar willen wij als Stichting Vrienden van Tresoar met ingang van 2027 ook op overgaan. We sturen u daarover in de loop van dit jaar een verzoek tot instemming.

Geschenk

Het geschenk dat met steun van de Vrienden is aangekocht, wordt dit najaar aangeboden. Zie ook het artikel van Jacob van Sluis op de pagina's 22-23 in dit nummer.

Fellow Sieger Vreeling
fertelde op de Freonejûn
oer syn ûndersyk.

Nije Fellow

Op 1 april begûn de jonge histoarikus en skriuwer Jilt Jorritsma (Snits, 1991) oan syn ûndersyk *Veranderende visies op het water*. Hy wol útsykje wat de oanlis fan de Ofslútdyk foar ymmateriële ympakt hân hat op 'e eardere Fryske Suderseekust. Bestead ûndersyk rjochtet him foaral op oare eardere Suderseestêden en hat minder omtinken foar de Fryske plakken oan de Sudersee.

Hoe beynfloede it ferdwinen fan de Sudersee en syn transformaasje nei de Iselmar de wize wêrop't de Fryske kustmienskippen harsels seagen en presintearren? Hoe ferwurke en bestried de lokale befolking de feroaring fan 'e kust en it ferdwinen fan har âlde geuren, lûden en bylden? Oan de hân fan politike, maatskiplike en literêre uteringen siket Jorritsma nei ynsichten oer dy fragen.

Jorritsma promovearre ein 2025 op in ûndersyk nei de rol dy't it ferline spilet yn de takomstfoarstellingen fan de stêden New York, Mexico-stêd en Amsterdam dy't troch klimaatferoaring oan it sinke binne. Hy skreau ek twa romans, *Was* (2021) en *Autopsie* (2025).

Nije Fellow
Jilt Jorritsma.

Kolofon

Letterhoeke is in útjefte fan Tresoar en de Freonen fan Tresoar

Bist de Fryske taal, kultuer en skiednis tagedien? Stypje Tresoar en wurdt Freon. As Freon fan Tresoar helpst de groei en bloei fan Tresoar mei te fersterkjen. Foar € 25,- yn it jier wurdst Freon fan Tresoar - museum, argyf en biblioteek foar de Fryske taal, kultuer en skiednis. As tank krijst trije kear jiers fergees *Letterhoeke* tastjoerd en wurdst útnûge foar spesjale Freone-aktiviteiten.

Freon wurde?

Belje 058-7890789,
stjoer in mail nei
info@tresoar.nl
of scan de QR-koade

Redaksje

Marijke de Boer (einredaksje),
Wieke de Haan, Linda Hoekstra,
Riemer Janssen, Janna Kootstra
en Tsjalline Idsardi (Freonen)

Foarmjouwing

Bureau Meenes, Makkum

Printwurk

Van der Eems, Easterein

Omslach

Kampanjebild fan de tentoanstelling
'As ien fan ús falt...'. Yllustraasje
makke troch Niels Lunter.

TRĚSOAR

Boterhoek I
Postbus 2637
8901 AC Ljouwert

058-7890789
info@tresoar.nl
tresoar.nl

TRĚSOAR

Museum, argyf en biblioteek Fryslân